

Irena Baraga / Kristijan Jeršin – Tomassini

BITKA PRI VISU 1866

Odmevi v takratnem časopisju pri nas

"Sredi teme, kjer se je odločalo o prihodnosti avstrijske države, je padlo kot žareča jutranja zarja; Zmaga pri Visu!"¹

Uvod

V letih med 1859 in 1871 je na ozemlju današnje Italije potekala narodna združitev, ki je bila neposredno povezana tudi z dogodki leta 1866. Tega leta sta Prusija in Italija sklenili zavezništvo in napovedali vojno Avstriji. Vojno napoved je Avstriji 7. junija vročila najprej Prusija, 20. junija pa še Italija. Tako je Avstrija ostala osamljena med svojima velikima nasprotnicama.²

Že 20. junija so ljubljanske Novice objavile cesarjev razglas Mojim narodom: *"Sredi mirnega mojega dela, da bi dal državi podlago nove ustave, ki naj bi krepila jedinstvo in moč celotnega cesarstva, posameznim deželam in narodom pa slobodni notranji razvoj, sili me vladarska dolžnost, da kličem uso svojo armado k orožju. Na mejah cesarstva, na jugu in na severu, stoje vojne dveh zvezanih sovražnikov, da bi moč Avstrije v Evropi omajale... Prusija je povzročila s sebičnimi nameni razpor, ki se ne da poravnati mirnim putem."*³ Poudaril je tudi, da je avstrijski

boj pravičen, ker se le branijo. Štiri dni za tem je bila bitka pri Custoizzi, kjer je avstrijsko vojsko vodil nadvojvoda Albrecht, ki je kljub številčni premoči Italijanov, z dobro taktiko uspel zmagati. Vendar je bila nekaj kasneje tudi bitka pri Königgrätzu na Češkem, kjer so Avstrijce premagali Prusi. Avgusta je bil sklenjen mir in Avstrija je takrat izgubila Benečijo in vodilni položaj v Nemčiji.

Kako je do bitke pri Visu sploh prišlo?

Po začetku tretje vojne za zedinjenje Italije, kot so jo imenovali Italijani, je italijanska flota kljub izraziti premoči nad avstrijsko ostala povsem neaktivna, čeprav je bilo v vojnem načrtu predvideno, da v odločujoči bitki premaga nasprotnika in vzpostavi oblast na Jadranu. Italijanski vojaški vrh je šele po porazu pri Custoizzi, 24. junija 1866, začel proučevati možnost aktiviranja vojne mornarice. V tem času so Avstrijci presenetili Italijane, ko se je njihova mornarica 27. junija jutraj pojavila pred Ancono na izvidniški akciji. Namen njihove operacije je bil, da bi točno določili položaj italijanske mornarice. V nasprotju s pričakovanji je bila tu zasidrana celotna italijanska mornarica, vendar do boja ni prišlo, saj so se Avstrijci po dveh urah opazovanja vrnili v Fažano.⁴

¹ Laibacher Zeitung, 23. 7. 1866

² Povzeto po: Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1979, str. 442-479.

³ Avstrijska vojska na Laškem leta 1866, v: Dom in svet, 1891, št. 6, str. 275.

⁴ P. Mardešić, Viška bitka, Pomorski zbornik, 4/1966, (dalje: Mardešić...), str. 527-529.

Pod hudim pritiskom javnosti in po porazu Avstrijcev pri Königgrätzu, 3. julija 1866, pa je postala neizbežna ideja o osvojitvi večjega dela ozemlja na avstrijski obali. Tako se je rodila ideja o napadu na Vis. Takratni poveljnik italijanske vojne mornarice je bil grof Carlo Pellion di Persano,⁵ ki je slovel kot hraber vojskovodja.⁶

Italijanska flota je izplula iz Ancone 16. julija in se pojavila pred Visom zjutraj 18. julija. Persano je poslal skupino topničark proti Hvaru, da bi presekale podmorski telegrafski kabel, ki je povezoval Vis in Split, proti severozahodu pa dve izvidniški ladji v oddaljenosti približno 20 nm od glavnine. Oklopnice so bile razdeljene v tri oddelke, z nalogo napasti Komižo in viško luko, v Rukavac pa je poslal oddelek lesenih fregat. Po začetnih neuspehih sta se skupini izpred Rukavca in Komiže priključili oddelku pred viško luko. Naslednji dan so Italijani obnovili napad na otok, priključil pa se jim je tudi *Affondatore*⁷ s še tremi transportnimi ladjami z desantnimi enotami. Persano je napad prekinil in ukazal predah ter v Ancono poslal sporočilo: "Vis je obvladan!"⁸ Tretji dan zjutraj (20. julija) se je italijanska mornarica pripravljala na dokončno izkrcanje.

Na sidrišču pred Fažano je medtem poveljnik avstrijske vojne mornarice kontraadmiral Wilhelm von Tegetthoff⁹ na podlagi prejetih obvestil o premikih in dejavnosti italijanske mornarice prišel do zaključka, da ne gre samo za diverzijo, kot so sprva menili, temveč za napad katerega cilj je zavzetje otoka. 19. julija ob pol enajstih dopoldne se je odločil izpluti. Poslal je brzojav v Gorico (na poveljstvo Južne armade) in na Dunaj (na Pomorsko ministrstvo).¹⁰ Točno opoldne je prišel brzojav z Dunaja: "Stori kar hočeš; samo ne hodi pred Vis, ker se ni šaliti z italijanskim

brodovjem",¹¹ medtem ko je brzojav iz Gorice prišel šele po bitki. Ob pol dveh je Tegetthoff izplul iz Fažane na lastno odgovornost.¹²

Tabela: Razmerje sil

	Italija		Avstrija
Oklopnice	12 ^a	11	7
Povprečna tonaža po ladji	3.830 ^a	4.000	3.571
Število topov	244 ^a	224	172
Posadka (mož)	5.028		2.811
Lesene ladje (skupaj)	8		7
• Linijske ladje	0		1
• Fregate	7		5
• Korvete	1		1
Povprečna tonaža po ladji	3.335		2.614
Število topov	360		304
Posadka (mož)	4.375		3.477
Skupaj vseh ladj	34		27
Skupaj topov ^b	645		542
Skupaj posadka (mož)	10.886		7.871

Opombe:

a: Stanje na dan pred bitko, ko je bil v uporabi tudi *Formidabile*, ki je bil poškodovan 19. julija pri obstreljevanju viške luke in zato v bitki ni sodeloval.

b: Všteti so tudi topovi na podpornih ladjah.

Vir: Mardešić, P.: *Viška bitka, Pomorski zbornik 4/1966*, str. 525.

Ladje so bile postavljene v formacijo treh zaporednih klinov¹³ ter se nezadržno bližale Visu. Italijanska izvidniška ladja *Esploratore* jih je odkrila 20. julija ob 7.50 zjutraj in obvestila Persana, da prihajajo "dalmatinski ribiči s svojimi ribiškimi čolni".¹⁴

Italijani so se ravno takrat pripravljali na desant, vendar so ga prekinili, Persano pa je izdal ukaz, naj se flota postavi v linijsko bojno formacijo. Pred začetkom bitke se je Persano prekrca

⁵ Rodil se je v Verceh v Piemontu leta 1806. Že kmalu se je povzpel do čina admiralja. Leta 1861 je vodil italijansko ladjevje pri zavzetju Messine in Ancone. Poveljstvo italijanske flote je prevzel 16. 5. 1866 v Tarantu.

⁶ J. Alešovec, *Kustoca in Vis: Kratek popis vojske na Laškem 1. 1866, Ljubljana 1867, (dalje Alešovec.), str. 23-27*

⁷ Najnovejša in najmočnejša ladja, ki je sodelovala v bitki. Narejena je bila leta 1865 v Angliji. Trup je imela oklopljen s 127 mm debelimi jeklenimi ploščami, paluba pa je bila prav tako pokrita z jeklenimi ploščami, vendar debeline 50 mm (Mardešić, str. 518)

⁸ Mardešić, str. 533

⁹ Wilhelm von Tegetthoff, viceadmiral, rojen 23. 12. 1827 v Mariboru. Kot poveljnik avstrijske vojne mornarice se je posebej odlikoval v pomorski bitki z Danci pri Helgolandu leta 1864 in v bitki pri Visu 1866, umrl je 7. 4. 1871 na Dunaju.

¹⁰ Mardešić, str. 535.

¹¹ Alešovec, str. 47.

¹² Mardešić..., str. 535.

¹³ Na čelu formacije so bile oklopnice, ki so s tem tudi varovale starejše lesene ladje v drugi in tretji vrsti. (Mardešić..., str. 536-539).

¹⁴ Igo Holz Kretanovov *Aus glorreichen Tagen - Erinnerungen a.d. Schlacht bei Lissa, Ljubljana 1913, (dalje: Holz Kretanov...), str. 16, uporabi izraz "pescatori d' Austria" (avstrijski ribiči). S tem je želel poudariti poniževalen odnos Italijanov do avstrijske vojne mornarice.*

z ladje Re d'Italia na Affondatore. To pa je povzročilo zmedo v italijanskih vrstah in zasedala je vrzel v njihovi bojni liniji. Ob pol enajstih je Tegetthoff dal znak za napad. Ob 10.50 so avstrijske ladje prebile italijansko linijo ter ustvarile veliko zmedo v njihovih vrstah. Pogodu slabše opremljeni avstrijski mornarici je bil tudi gost oblak črnega dima, ki se je razvil na bojišču in je močno zmanjšal vidljivost, kar je bilo izrazito ugodno za avstrijsko taktiko zaletavanja, za katero so imeli tudi ustrezno opremljene ladje (samo oklopnice) z izjemno okrepljenimi premci. Ob pol dvanajstih je avstrijska admiralska ladja Erzherzog Ferdinand Maks z močnim udarcem premca v levi bok Re d'Italia le-to potopila. Okrog 12.15 se je boj že počasi umirjal. Avstrijske ladje so se ponovno zbrale v tri kolone severno od viške luke, Italijani pa so se zbrali zahodno od njih v dveh vrstah. Topniško obstreljevanje je trajalo vse do pol treh, ko so se Italijani umaknili nazaj v smeri Ancone, saj jim je eksplodirala še oklepnica Palestro z vsemi 250 možmi vred, ker je ogenj zajel njegovo smodnišnico. Poveljnik Palestre Capellini je Persana pred tem spraševal, kaj naj stori, ker ne more rešiti ladje in ta mu je odgovoril: *"Jaz svoje žene (ladje) nikoli ne zapustim, ker sem ji prisegel zvestobo do groba!"* Capellini pa mu odvrne: *"Tudi jaz ne!"* In je skupaj s svojo posadko izgubil življenje.¹⁵ Tako se je bitka končala s popolnim porazom Italijanov.¹⁶

Tegetthoff Italijanov ni zasledoval, kar so mu nekateri kasneje očitali, čeprav je bilo večini jasno, da so italijanske ladje hitrejša in bolj oborožene. Avstrijska flota je ob štirih popoldne zmagoslavno priplula v viško luko, kjer se je na ladjah razlegel ukaz: *"Vino na plan! Ljudje morajo piti in se veseliti!"*¹⁷

Odmevi v takratnem časopisju pri nas na razplet bitke

Tako je pripovedoval neki mornar: *"Ko smo zagledali sovražno brodovje je pretresel zrak gromoviti 'Živio! Živio cesarju in domovini!' Potem pa je nastal grobni molk in tišina, kakor*

*veter, ki se poleže pred groznimi naliveom."*¹⁸ Takratne razmere in ozračje najbolj nazorno opisuje v pismu G. Umek, mornar na ladji "Erzherzog Ferdinand Maks": *"Dvajsetega julija zjutraj bilo je južno vreme s silnim dežjem; morje je gnalo valove. Ob osmi uri smo zagledali Viš [sic]; v napadnem okljuku proti otoku jadraje smo zavoljo še zmiraj oblačnega vremena še le proti deseti uri zagledali sovražnikovo brodovje. Tikania [sic] nad otokom je stalo na boj pripravljeno, kajti italijanski voluni so mu iz Istre o pravem času glas dali, da smo mi od Fasane odrinili. Nasteli smo italijanskega brodovja 28 ladij, med katerimi gotovo najmanj 11, morebiti pa celo 14 oklepnic, in med temi najnovejšega na Angleškem narejenega velikana "Affondatore". ... 'Evo na boj!' - blo nam je prvo znamenje, in zdajci se poniknjete naše in sovražnikove ladje čedalje bliže, na čelu vsakemu brodovju je bila admiralova ladja, in v tem hipu smo bili le za streljaj usaksebi, - vse omolkne; čnjejo se le nekateri strašivni klici! Iz blizu 50 dimnikov pa se valijo strašni oblaki črnega dima proti nebu, da je obzor temen krog in krog. Petdeset minut čez deseto uro vstrelji sovražnik prvič iz admiralove ladje, in brž sledi strel za strelom. Mi pa smo še zmiraj mirovali in v napadnem okljuku krmili proti sovražniku. Ko smo dospeli daljavo, od katere strel gotovo zadene, nam doide znamenje: 'Primate vraga', in zdaj začne se bor [sic]; krogle žvižgajo, bombe grmijo, tak je vojni roj, da ne da se popisati; ne vidi se drugega kot dim smodnika in oglja, vmes pa se topovske strele bliskajo. In že po malo minutah se nam razpne znamenje: 'V dno prederite vraga!' Zdajci pa se z vso silo in strašno hitrostjo (13 morskih milj v eni uri) zaletimo na sovražne ladje, prederemo njegovo vrsto in zdaj na levo zdaj na desno po vsej širjavi streljaje delamo veliko škodo vražjemu brodovju. Zaženemo se na admiralovo ladjo,¹⁹ ali neka oklepnica nam zastavi pot; skušamo jo pogrezniti; trčimo sknp, pa odletimo vsak sebi in zadanemo sovražnika le v zadnji del, vendar tako dobro, da mu polomimo več plošč na železni oklepnici, in to ga primora, da hitro beži. V tem boji dobimo prvo znamenje zmage: trobojno zastavo italijansko, katero so mimogrede naši mornarji strgali s fregate.²⁰ Vsa razkačena je dirjala naša admiralova ladja naprej; v tem pa se zaleti druga sovražna v nas pod de-*

¹⁵ "Io non abbandono la mia sposa, a cui giurai la fedeltà fino la morte!"; "Neanche noi!"; - Holz Kretanov, str. 26.

¹⁶ Potek bitke je pretežno povzet po Mardešić..., str. 515-547. Bitka sama je že nekaj časa precej dobro obdelana - glej: Die Habsburger Monarchie 1848 - 1918, 5. zvezek - Die Beivaffhete Macht, str. 767-796. Zvezek prinaša precej obsežen spisek dodatne literature.

¹⁷ "Wein heraus! Die Leute sollen trinken und lustig sein!"; Holz Kretanov, str. 23.

¹⁸ Alešovec, str. 52.

¹⁹ Tukaj ima pisec v mislih ladjo Re d'Italia, vendar se je Persano pred bitko prekrcaal na Affondatore, admiralsko zastavo pa je pustil na Re d'Italia.

²⁰ V virih ni točno jasno, za katero fregato gre.

snim okljukom; grozovita je bila zdaj nevarnost; sovražnik nas je hotel v dno potopiti, mi pa njega; ali oni ali mi – to je bila zdaj pravda. Strašno se zaletimo skup – grozen tresk na tresk; vse pada v ladji na tla, veliko se jili rani – mi smo sovražnikovo ladjo v bok zadeli; kakor dva elastična balona odskočita ladji druga od druge. Sovražnikova ladija nam le za trenutek pokaže vdrto stran s polomljenimi oklepniimi ploščami, se nagne na levo proti nam, tako, da so na desni strani pripeti čolni se prekucnili. Strašno vpitje! Pri strelnih linali na desni strani se prikažejo črne glave – in v manj kot dveh minutah potem, ko smo vkup trčili, ni bilo ne sledu ne tiru več od ene največjih in najkrasnejših oklepnih italijanskih ladij, ktere moč je bila tolika kot moč tisoč konj, in ki je imela sedemsto vojakov – ladija "Re d'Italia" imenovana, utonila je!"²¹

Vest o senzacionalni zmagi avstrijske mornarice se je kot blisk širila po avstrijskih deželah. Laibacher Zeitung že v soboto 21. julija piše: "20. julija ob 11 uri dopoldan se je naša mornarica spopadla z italijansko pri Visu. Bitka je trajala tri ure, iz zanesljivih virov pa vemo, da je naša vojska zmagala in poslala Italijane v beg."²²

Nekaj dni kasneje pa so se v časnikih začeli slavospevi avstrijski mornarici, njenemu vodji in mornarjem, katerih "patriotizem se še nikoli ni pokazal v svetlejši luči, kot v tej nam usiljeni vojni."²³ Po bitki je torej v avstrijskem časopisu povsem prevladalo poveljevanje moči avstrijske vojne mornarice. Tako so pisali: "Vsi pripisujejo naši mornarici svetlo prihodnost, ampak pomen zmage bo še večji glede na jakost spopada: avstrijska flota je štela le sedem oklepnih, od tega nobena posebej močna. Italijani so imeli dvanajst oklepnih. ... Skupno razmerje moči je bilo 12:7 in zmaga, kjer je bil nasprotnik toliko močnejši se ni ponovila od Nelsona!"²⁴ In še naprej: "Brodovje naše, ktere ga so Talijani prevzeli, to brodovje pokonča tri krat tako močno talijansko brodovje in več kot 1500 talijanskih mornarjev najde pri Visu mokri grob."²⁵

Nasprotno pa so italijanski mornarji ob vrnitvi domov naleteli na razjarjeno množico, tudi zato,

ker je Persano vest o izidu bitke sporočil v dvoumni obliki in Italijani kajpak še pomislili niso na poraz, tako da je bilo razočaranje ob spoznanju resnice še toliko hujše.²⁶ Za boljšo predstavo o tem, kako je bila cela Italija prepričana o zmagi bova navedla kratke odlomke iz pisem Carla Boggia,²⁷ ki jih je pisal svoji ženi, prijateljem in mornariškemu ministru Depretisu. Torek, 17. julija 1866: "...Trdno smo prepričani, da zmagamo. Moštvo čaka nestrpno boja. Ako nam bo šlo od roke in se ta napad posreči, gremo še na druga mesta, ki so važnega pomena..."²⁸ Dne 19. julija 1866: "Predno bodete sprejeli to pismo, že morda izveste brzojavnim potom, da je naše brodovje zmagalo in osvojilo viški otok..."²⁹ Po porazu je prevladalo splošno mnenje, da je treba Persana obtožiti in odstaviti. Tudi on sam je hotel pred vojno sodišče, da bi lahko ovadil častnike, ki mu za časa bitke niso bili poslušni.³⁰ Leta 1867 so proti njemu sprožili sodni proces in očitati so mu predvsem, da se je predolgo mudil okoli otoka in s tem izdajal svoj položaj. Očitati so mu tudi, da Tegetthoffa ni napadel že pred Ancono in da po bitki ni ponovno napadel sovražnika. Senat ga je odstavil in mu naložil poravnavo sodnih stroškov.³¹

Carlo Boggio pa v pismu vojnemu ministru Depretisu brani Persana: "Persana ne sodijo prav. On zasluži vse vladno in narodovo zaupanje. Ker se zaveda svoje odgovornosti, zato je tako oprezen. ... Če bi bili drugi storili samo polovico tega, kar je storil on, bi bil Vis sedaj že v naši rokali."³² Vendar pa je bilo v italijanski javnosti vseeno zaznati izredno ogorčenje nad porazom.³³

Naj navedeva še nekaj utrinkov, ki so se pojavljali v slovenskih časnikih in zelo lepo slikajo vzdušje, ki je vladalo v slovenskih deželah po bitki. Skupna točka vsem prispevkom je izražanje italijanske manjvrednosti in nesposobno-

²⁶ Mardešić, str. 545.

²⁷ Carlo Boggio je bil rojen v Torinu, leta 1827. Bil je doktor prava in profesor na vseučilišču v Bologni. V Dalmaciji naj bi vladal kot začasni namestnik. Bil je na Re d'Italia, ki je bila potopljena.

²⁸ Alešovec..., str. 81.

²⁹ Alešovec..., str. 84.

³⁰ Persano med svojimi mornarji ni užival zaupanja. Še več. Po vsaki akciji je bil močno kritiziran. (Mardešić..., str. 545).

³¹ Povzeto po: Memorie sulla battaglia di Lissa ed il processo Persano, Giovanni Pecenco editore, Trst 1907, str. 7-197.

³² Alešovec..., str. 89.

³³ Mardešić..., str. 546.

²¹ Avstrijska vojska na Laškem leta 1866, v: Dom in svet, 1891, št. 7, str. 293-294.

²² Laibacher Zeitung, 21. 7. 1866.

²³ Laibacher Zeitung, 23. 7. 1866.

²⁴ Laibacher Zeitung, 24. 7. 1866.

²⁵ Celovski Slovenec, 11. 8. 1866.

sti.³⁴ "Po dve uri dolgem boju³⁵ se je sovražnik umaknil in Vis je bil rešen. Tako so se naši mornarji spet junaško obnašali in svetu pokazali, da je resnica, kar je Vodnik o slovenskih mornarjih pel: Ilirijan na morju že močen je bil, ko je Rimljan še le barke se tesat učil!"³⁶ V Celovškem Slovincu, 28. julija, se ravno tako zelo navdušujejo nad uspehom mornarice in pišejo: "Sijajno pa zasluženost se slavi slavna zmaga naše pomorske vojne nad takoimenovano nepremagljivo laško armado pri otoku Visu v Jadranskem morju... Lahki so se torej res predrznili napasti našo jugoslovansko zemljo in so tako svetu pokazali, da njih učenjaki na sanjarijo zastoni o Dalmaciji, Istri, Gorici. Toda tu so se dobro spekli, kar pokazali so jim v slavni zmagi naši mornarji, med katerimi je večina Jugoslovancev, kje je njih prava domovina in da naj znanprej tujo zemljo pri miru pustijo. V tem pomorskem boju se je pa tudi izpričalo, kaj da tudi majhno pa hrabro krdelo premore, ako ima skušenega in junaškega vodja, kakor je Tegetthoff. Slava vsem!"³⁷ Tudi v Ilirskem primorjanu, 5. avgusta, opevajo zmago in pojejo hvalnice dalmatinskim mornarjem: "Ta zmaga je toliko slavnejša, ker jo je prinesla velika bitva, ktero je imela Avstrija na morji; ker je bil sovražnik dvakrat močnejši od naših. Ponosno so gledali Lahki na svoje brodove, mislili in ustili so se, da samo njihova ladja "Affondatore" lahko pokonča vse naše ladje, o katerih so tako zaničljivo pisali, zvedeli so v svojo sramoto, da stare škafle tudi kaj premorejo, ako imajo umnega vodijo in junaške mornarje..."

³⁴ S tem, zakaj so pisali na tako žaljiv način, se je v svojem članku z naslovom "Lahki niti pedi naše zemlje" - Slovenski pogledi na Italijane ob napovedi vojne 23. maja 1915, ukvarjal R. Stergar, Kronika 44/1996 s. 69-73. O odnosu Slovencev do Germanov, Slovanov in Romanov je v ZČ, letnik 51, št. 1, 1997, str. 17-20, pisal Vasilij Melik.

³⁵ V nekaterih virih je zaslediti, da je bitka trajala dve, v drugih pa, da je trajala tri ure. Tegetthoff je v službenem poročilu o viškem boju, dne 23. 7. 1866, napisal: "... Tako se je končala bitka, ki je trajala od 11. ure dopoldne do 2. ure popoldne." ... (Alešovec, str. 96) 20. 7. istega leta pa je v brzojavki cesarju na Dunaj napisal: "... Po dveurni bitki smo porazili sovražnika in osvobodili Vis." ... (Alešovec, str. 68)

Verjeto je težko reči, kdaj je bilo konec bitke, saj so ladje še nekaj časa vztrajale in krožile po viškem zalivu, šele nato so italijanske ladje odplule nazaj proti Anconi, avstrijske pa v luko, kar je pomenilo nepreklicen konec bitke. Zato prihaja do različnih navedb časa trajanja bitke. Če je bilo ob 14. uri nepreklicno konec bitke, je najbolje to uro vzeti za pravo in tako je bitka trajala tri ure, kar je tudi navedeno v večini virov.

³⁶ Celovski Slovenec, 25. 8. 1866.

³⁷ Celovski Slovenec, 28. 7. 1866.

Seveda pa je bil pri vsem direndaju, ki se je godil okrog avstrijske zmage še posebej izpostavljen avstrijski, sedaj že, viceadmiral Wilhelm von Tegetthoff: "Slavnega zmagalca Tegetthoffa mislijo počastiti s tem, da iz prostovoljnih darov napravijo oklepno ladjo, ktera ima se po njem imenovati Tegetthoff. To bi v resnici bil lep i vreden spominek. ... Na Dunaju bodo neko ulico imenovali Tegetthoffova ulica."³⁸ Prav tako je Timesov dopisnik iz Bologne 1. septembra poročal, da je tudi med italijanskimi častniki narastel Tegetthoffov ugled in so spoštovali njegov pogum in "genijalnost".³⁹ Predvsem ta zadnja ocena njegovih sposobnosti se v virih zelo pogosto pojavlja. Leta 1883 so Mariborčani svojemu znamenitemu rojaku postavili tudi spomenik, ki pa je bil po prvi svetovni vojni odstranjen.⁴⁰

Tudi v tujini, predvsem v Angliji, je veljalo precejšnje zanimanje za bitko pri Visu, čeprav prvotna poročila, ki so temeljila na italijanskih virih, niso bila točna. Tako pišejo v Timesu 14. avgusta, da je po neenakosti moči med obema udeleženkama, bila to ena največjih takih bitk. Obregnili so se tudi ob italijansko laž o svoji zmagi, ki so jo širili takoj po bitki. Zapisali so tudi, da se je prebivalstvo Dalmacije že od nekdaj štelo k Avstrijcem. Dopisnik iz Trsta je za Times 20. avgusta napisal, da je Tegetthoff avstrijskemu ljudstvu odprl oči, da imajo tudi oni sposobno mornarico. Opisoval je tudi praznično vzdušje na Dunaju po bitki in spremenjen odnos ljudi do mornarjev, ki je postal zelo pozitiven. Ostali časniki pa so se osredotočali predvsem na opisovanje poteka bitke in iskali vzroke za poraz Italijanov.⁴¹

V Novicah so 29. avgusta objavili tudi članek o reakciji Angležev na poraz Italijanov: "Pomorska bitka pri otoku Visu Angležem ni zadnja briga, ta stvar jih jako zanima. Res pravo trdi Daily Telegraph, ako pravi, da za popis in kritiko te bitke se bode več tinte zmazalo, kakor se je krvi preliło. Tegetthoffa in junaških njegovih mornarjev, ki so se tako umno in pogumno obnašali, ter veliko večjo silo italijansko prekorili, ne morejo dosti dohvaliti. Da se bode stvar tako vršila, dozdevalo se jim je nemogoče, kajti sploh se je tukaj

³⁸ Ilirski primorjan, 19. 8. 1866.

³⁹ P. Handel - Mazetti, H. H. Sokol, Wilhelm von Tegetthoff - Ein grösser Österreicher, Linz 1952, (dalje: Handel - Mazetti...), str. 272-275.

⁴⁰ Delo, 19. 9. 1992, str. 31.

⁴¹ The Standard, 11. 8. 1866; Revue des deux mondes, 15. 11. 1866; idr.; Handel-Mazetti..., str. 272, 275.

mislilo, da avstrijsko brodovje se nikakor z italijanskim meriti ne more, ne po številu, ne po veljavi. Iz Italije so poprej vedno dopisovali, da avstrijsko brodovje gotovo nič drugega storiti ne bo moglo kakor to, da v kateri loki za milo in nemilo čepi. Še posebno to tudi Angleže zanima, da je avstrijsko brodovje vse iz domačega dela in tvarine in bolje kakor so italijanske oklepnice in pa tudi tvarine ameriksanske, angleške in francoske. Več angleških dopisnikov se je podalo na brodovje avstrijsko in italijansko, da ga na drobno ogledajo in pozvejo izvrstnosti prvega in nedoslednosti drugega. Zdaj, pravijo Angleži, se Avstrija že more v vrsto morski moči staviti. Jadransko morje pa ni in ne bode italijansko, temveč ilirsko, saj Iliri (Jugoslaveni) so si ga hkrabro oteli. Predrznim zahtevam italijanske vlade se pa zdaj nekateri časniki angleški, akoravno so prijatelji Italijanov, zelo posmehujejo, češ, naj bode Italija še enkrat tepena na suhem in na morju..."⁴²

Kaj torej lahko povemo za konec?

Sama bitka je dobila epilog na sodnem procesu v Firencah, od 3. do 15. aprila 1867, kjer so večji del krivde za poraz pripisali Persanu. Zanj obremenilna so bila zlasti pričevanja častnikov, medtem ko je njegova obramba obtoževala Albini in Vacca, ki sta resnično nosila dobršen del krivde, posebno Albini.⁴³ Preiskovalni postopki in kritike so v javnosti ustvarili vtis katastrofalnega poraza. Javnost je bila ogorčena, ker ni bilo odločilne zmage in zato, ker ladje niso šle v boj še drugič, saj so imeli kljub izgubam, še vedno na voljo več sil, kot jih je imel na razpolago Tegetthoff. Obsodbo za to dejanje si zasluži predvsem italijanska admiraliteta. Neuspeh italijanske flote lahko bolje ocenimo, če vzamemo v precep naslednja dejstva:

Prvič, da je bila njihova mornarica še zelo mlada (6 let) in da odnosi med častniki različnega porekla niso bili najboljši. Drugič, da je bila italijanska flota sicer močnejša od avstrijske, vendar ladje še zdaleč niso bile tisto, za kar jih je imela italijanska javnost. Artilerija je bila sicer zelo moderna, vendar ne dovolj preizkušena, predvsem pa je bila uigranost avstrijskih posadk na precej višjem nivoju. Tretjič lahko omenimo še to, da je bila odločitev za napad na Vis sprejeta zelo na hitro in brez prepotrebnih priprav, poleg tega

pa so poveljevanje zaupali Persanu, ki pa ni imel zaupanja svojih posadk. Govorilo se je celo o ostrih prepirih, do katerih je prihajalo na skupnih sestankih.

V primerjavi s tem so bile razmere v avstrijski floti povsem nekaj drugega. Tegetthoff je namreč užival polno zaupanje v celotni mornariški sestavi. Tudi taktični načrt, ki so ga pripravili Avstrijci, je bil v danih razmerah verjetno najboljša možnost, saj so s takšno postavitvijo zelo dobro nevtralizirali italijansko tehnično premoč. Po bitki je bilo slišati tudi nekaj kritik na račun Tegetthoffa, ker se ni pognal za bežečimi Italijani. Če preučimo njegovo stališče, se je on prav tako izogibal ponovnemu spopadu, pri čemer je ta odločitev razumljiva, glede na napotke, ki jih je dobival iz Gorice in z Dunaja. Moral je namreč ohraniti floto kolikor toliko celo do konca vojne in ker je svojo nalogo obrambe Visa uspešno opravil ter pognal Italijane v beg, nadaljevanje boja ni bilo potrebno.⁴⁴

Tako se je končala ena največjih bitk v Jadranskem morju, ki še danes služi vsem akademijam sveta za vzorni primer pomorske bitke.⁴⁵

V spomin avstrijskim vojakom, padlim pri Visu leta 1866, je bila v Dom in svetu leta 1891 objavljena naslednja elegija:

Potnik Špartancem povej, da mrtvi počivamo tukaj,
Ker smo poslušali vsi njihovih zakonov glas.

"Dvajset in peta pomlad ovenčala zemljo prostrano,
Kar vas zagrnil je v smrt, hrabri junaki, naš jug.
Jasno prisvetil nje zor nad častno je vašo gomilo,
Z juga dospel je med nas, vaš nam obudil - spomin.
'Potnik Špartancem povej...' Mirujte, glasovi proseči:
Kakor v preteklosti dneh, vse še pred nami živi!
Tegetthoff slavni in Vis - zgodovine sta dični imeni,
Dokler avstrijski bo zrl ôrel ponosni med svet. -
Krute pozabnosti plen vsakdanja so dela človeška:
Kar domovini storiš, bode slovelo na vek.
Vaša, junaki, srčnost najdražje ji vse je podala:
V grob vas je tiral pogum, da oprostili ste dom.
To je ljubezen zares, ljubezen do dôma, ki slednja
Majhna se žrtev ji zdi - njemu v prosveto in čast.
Vam jo pričuje pomnik kameniti na skalnem obrežju,
Nemo v kraljestvo strmeč, kjer je domovje vam zdaj." ⁴⁶

⁴⁴ *Povzeto po: Mardešić..., str. 515-547.*

⁴⁵ *M. Pahor, Slovenski mornarji Avstrije v obrambi Dalmacije in Istre 1849-1917, Pivran 1978, str. 5.*

⁴⁶ *Avstrijska vojska na Laškem leta 1866, v: Dom in svet, 1891, št. 7, str. 19.*

⁴² *Novice*, 29. 8. 1866.

⁴³ *Povzeto po: Memorie sulla battaglia di Lissa ed il processo Persano, str. 7-197.*

Zusammenfassung

Die Schlacht bei Vis

Die Berichterstattung in der slowenischen Tagespresse

Nach Ausbruch des dritten Krieges zur Vereinigung Italiens, wie er von den Italienern bezeichnet wurde, blieb die italienische Marine trotz ihrer klaren Übermacht über die österreichische Marine völlig passiv, obwohl der Kriegsplan vorsah, daß die italienische Marine in einer entscheidenden Schlacht den Gegner besiegen und die Herrschaft in der Adria übernehmen sollte. Die italienische Militärführung begann erst nach der Niederlage bei Custoza (24. Juni 1866) über die Möglichkeiten einer Einbeziehung der Kriegsmarine nachzudenken. Unter großem Druck der Öffentlichkeit und nach der Niederlage der Österreicher bei Königgrätz (3. Juli 1866) wurde unweigerlich die Idee geboren, ein größeres Gebiet an der österreichischen Küste zu erobern. Dies war die Geburtsstunde der Idee eines Angriffs auf die Insel Vis.

Die Schlacht bei Vis fand am 20. Juli 1866 nordwestlich der Insel in der Adria statt. Zwei sehr ungleiche Gegner standen einander gegenüber: die Italiener unter der Führung von Admiral Persano mit einer bestens ausgerüsteten, doch unerprobten Flotte mit nicht eingespielten Besatzungen, und die Österreicher unter der Führung des damaligen Konteradmirals Wilhelm von Tegetthoff, die in ihrem Verband alte, teilweise nur notdürftig instandgesetzte Schiffe hatten, jedoch mit einer sehr gut eingespielten Besatzung und bereits erprobter Technik. Auf dem Papier schienen die Italiener unbesiegbar zu sein (Verhältnis 12:7), doch neutralisierten die Österreicher durch eine taktische Aufstellung in Form von drei aufeinanderfolgenden Keilen die italienische technische Übermacht, nützten die Eingespieltheit ihrer Besatzungen und schlugen die Italiener vernichtend. Dabei kam ihnen auch ein italienischer Fehler zugute. Als nämlich nach dem Wechsel Admiral Persanos auf die "Affondatore" das Schiff zunächst ohne Admiralsflagge fuhr, waren die Italiener einige Zeit praktisch ohne Führung, da sie die von der

"Affondatore" kommenden Befehle anfangs nicht befolgten. Dennoch ist festzustellen, daß die Italiener trotz großer Verluste in der ersten Schlacht noch genügend Schiffe und Besatzung für ein neuerliches Gefecht hatten. Die italienische Führung entschloß sich aber zum Rückzug nach Ancona. So scheint einer der größten Vorteile der Österreicher ihre gute, aufeinander abgestimmte Führung gewesen zu sein.

Die Neuigkeit vom sensationellen Sieg der österreichischen Marine verbreitete sich wie ein Lauffeuer durch die österreichischen Länder. Erste Berichte über die Schlacht bei Vis erschienen bereits am Samstag, dem 21. Juli, in der Laibacher Zeitung. In den darauffolgenden Tagen erging sich die österreichische Presse in Lobeshymnen auf die Marine, deren Führer und die Matrosen, deren *"Patriotismus sich noch niemals in hellerem Licht gezeigt hat als in diesem unaufgezwungenen Krieg."*

Die italienischen Matrosen stießen hingegen bei ihrer Heimkehr auf eine aufgebrachte Öffentlichkeit. Persano hatte über die Schlacht bei Vis zunächst unklare Berichte geschickt und die auf einem zweideutigen Telegramm Persanos beruhenden Zeitungsberichte waren nicht zutreffend. Die Italiener dachten daher nicht im entferntesten an die Möglichkeit einer Niederlage. Um so größer war dann die Enttäuschung, als sie die Wahrheit erkennen mußten.

Auch im Ausland herrschte großes Interesse für die Schlacht bei Vis, wobei die ersten, auf italienischen Quellen beruhenden Berichte falsch waren. Nach deren Richtigstellung befaßte man sich vor allem mit der Beschreibung der Schlacht und der Suche nach Gründen für die italienische Niederlage.

Die Schlacht hatte noch ein Nachspiel - einen Gerichtsprozeß in Florenz vom 3. bis 15. April 1867, in dem Persano die Hauptschuld an der Niederlage zugeschrieben wurde. Die Ermittlungsverfahren und Kritiken schufen in der italienischen Öffentlichkeit den Eindruck einer katastrophalen Niederlage, und alle waren erbost, weil es keinen entscheidenden Sieg gegeben hatte.

So endete eine der größten Schlachten in der Adria, die noch heute an Militärakademien in der ganzen Welt als beispielhafte Seeschlacht behandelt wird.